

DELO

glasilo KPI za slovensko narodno manjšino

T R S T - 6. novembra 1984
Leto XXXVI. - Štev. 15
Petnajstdnevnik - Quindicinale
Abbon. postale - Gruppo II/70
300 lir

Novi trenutki boja za globalno zaščito slovenske manjšine

Slovinci pri Craxiju - Novi nacionalistični pritiski in poskusi zaviranja «travniškega gibanja»

Tudi to številko našega glasila, (ki izhaja v teh tednih dokaj neredno zaradi neurejenih razmer v uredništvu, za katere pa iskreno upamo, da jih bo mogoče čimprej odpraviti) začinjamo z informacijo o poteku postopka za odobritev našega zaščitnega zakona. Naši bralci vedo, da je to ena izmed naših pglavitnih političnih nalog, mi pa mislimo, da je prav, če so čim nadrobnejše seznanjeni s potekom dogodkov, ker samo tako lahko objektivno ocenijo položaj, odgovornosti in perspektive. Obenem je izčrpna informacija tudi podlaga za nadaljnje nastope naše manjšine, ki morajo biti politično preiščeni.

Najprej preprosta ugotovitev, da se v pristojni senatni komisiji stvari niso premaknile. O tem se je enotna slovenska delegacija na tržaški prefekturi pogovarjala s predsednikom vlade Craxi-

jem v polurnem pogovoru, za katerega prosi že drugo leto.

Iskreno moramo priznati, da predsednik vlade ni bil seznanjen z našo problematiko, zato je pogovor potekal prav v duhu zadovoljevanja njegove radovednosti. Priznati pa moramo, da je sprejel nekatere obveze, na katere bomo vlado vztrajno opozarjali. Prvič je Craxi obljubil, da bo vlada skušala pospešiti parlamentarni postopek odobritev zakona. V ta namen je Craxi potrdil, da vlada ne bo vložila svojega zakonskega osnutka. Poskusi nekaterih političnih sil in funkcionarjev, da bi vsilili vladi (in vladni večini) restriktiven zaščitni zakon, ki bi ga naša manjšina nikakor ne mogla sprejeti, saj bi diskriminiral beneške Slovence in dele naše manjšine, ki živijo v mestih, so torej klavrno propadli, kar nas seveda zavezuje, da sedaj pritisne-

mo za hitrejši potek razprave v parlamentu. Craxi je tudi sprejel stališče o ločevanju narodnih manjšin (naše, nemške in francoske) od jezikovnih skupnosti (furlanske, sardinske itd.), ki ga naša manjšina zagovarja v nasprotju z demokristjani in nekaterimi drugimi krogi, ki bi radi pod tem plaščem vsilili dejansko ločevanje med tržaškogoriškimi in beneškimi Slovenci.

Positivno je Craxijevo stališče, ki ne priznava «narečjem» vloge, ki jo imajo narodni literarni jeziki. Za našo bitko v Benečiji je tako stališče dokaj pomembno.

Med pogovorom s Craxijem smo spet imeli občutek, da je o določenih problemih prejel zgrešene informacije. Naj navedemo njegovo prepričanje, da živimo povečini na kraški planoti in da podatki zadnjega ljudskega štetja «več ali manj odsevajo realnost». Mi smo te podatke odbijali in to utemeljili na način, ki je vsakomur jasen. Čemu niso posredovali predsedniku vlade naših stališč?

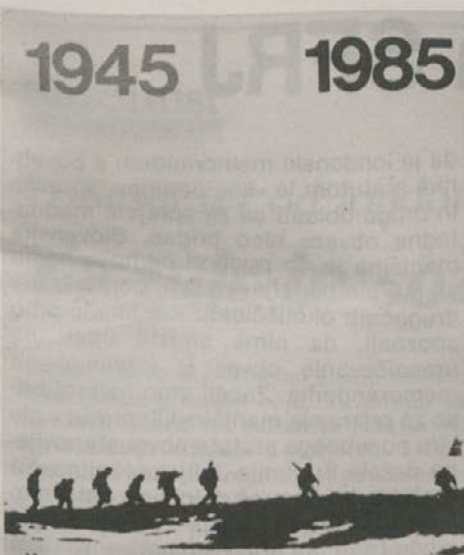
Predsednik vlade Craxi se je vsekar obvezal, da se bo o celotni zadevi pogovoril s podtajnikom Amatom (PSI) in poročevalcem Garibaldijem (PSI).

(nadaljevanje na 8. strani)

Kampanja včlanjevanja 1985

1945

1985

40° anniversario della Liberazione
40. obletnica Osvoboditve

Breda Pahor

- Ženski so storili novo nasilje

Milan Pahor

- 50 let tristranske izjave komunističnih strank Italije, Jugoslavije in Avstrije

Stojan Spetič

- Novi trenutki boja za globalno zaščito

Marija Bernetič

- Ob 40. obletnici Rižarne

Tovariši, čimprej obnovite partijske izkaznice in prepičajte tudi prijatelje in simpatizerje, da se vključijo v KPI.

Zakon o okrnjeni spolni svobodi

Ženski so storili novo nasilje

«Hotele ste zakon? No, zdaj ga imate!» S tem sicer namišljenim monologom, ki pa v celoti odraža duh, v katerem so sredinjsko-desničarske stranke izglasovale zakon proti spolnemu nasilju, lahko na najbolj sintetičen način označimo zaključek razprave v poslanski zbornici. Če pa so ženske v tem primeru kaj dobile, pa to prav gotovo ni ustrezen zakon, temveč kvečjemu jim je večina italijanskih poslancev spet prisodila zausnico, ker so si očitno drznile dosti več od tega, kar naj bi jim bila današnja italijanska družba pripravljena dati.

Vse borbe žensk za njihove pravice, ki pa so pravzaprav zahteve vseh tistih, ki stopajo v korak s časom, so dolgo trajne, zapletene in pesute z najrazličnejšimi ovirami. Tako tudi začetki prizadevanj za spremembo zakonskih predpisov o dejanjih spolnega nasilja segajo že v zgodovino ženskega gibanja. Razne ženske organizacije in skupine so akcijo začele že pred več kot petimi leti; organizacijsko telo, ki je potem povzelo zaključke številnih razprav in izdelalo prvi zakonski osnutek, se je poimenovalo kar v Odbor za zakonski osnutek proti spolnemu nasilju in od takrat dalje bije oster spopad in še utrudljivejši podtalni boj za uveljavitev načel, ki jih zakonski osnutek zagovarja.

Kot verjetno vsi veste, ga do danes ni izbojeval. Drugi spopad v poslanski

zbornici na to temo se je sicer končal nekoliko manj katastrofalno kot prvi, ko je večina podprla predlog poslanca KD Casinija in s tem dejansko povsem spremenila vsebino osnutka. Ker pa so takrat nekatere laične stranke izjavile, da je šlo za spodrselaj (veliko poslancev je namreč manjkalo), je bilo upati, tudi zaradi hrupnih protestov žensk, da bo šlo v drugič bolje.

Tako pa so nad uspehom lahko upravičeno zadovoljni krščanski demokrati s svojimi zavezniki, ki so tokrat izvedli bolj prefinjeno igro. Smo namreč v času, ki ga označuje pravilo «daj -dam», še zlasti v političnih igrah. Po starem bi temu rekli barantanje, ki se, kljub moralnim in etičnim pomislekom vseeno razlikuje od golega izsiljevanja, ki so se ga poslužili od prvi razpravi o zakonskem osnutku proti spolnemu nasilju.

Zato so tokrat ostri nasprotniki tega zakonskega sonutka in teh očitno ne gre iskati samo v vrstah desničarskih strank in med pripadniki «strogih» verskih organizacij, izbrali drugačno taktiko. Popustili so, oziroma niso šli v odločen spopad, ko je šlo za tiste točke, ki jih je večina, po splošni oceni, podpisala. Pri tistih pa, ki so vzbujale neke pomisleke, so se zagrizeno angažirali, da so jih spremenili ali kratkoma odpravili.

In tako je prišlo do rezultata, ki je na

prvi pogled absurden: za zakon, z vsemi premembami in amputacijami seveda, so glasovali prvotni nasprotniki zakona (zanj so se izrekli tudi misovci), proti zakonu pa so glasovali njegovi najodločnejši zagovorniki v poslanski zbornici, se pravi komunisti in skrajna levica. Omeniti je treba in tudi primerno obsoditi zadržanje socialistov, ki so se vzdržali, in pa odsotnost radikalcev, ki se drugače borijo za raznorazne pravice (povsem upravičene) narodov in narodnosti nerazvitnega sveta, jih očitno usoda svojih sodržavljank ne gane preveč.

Trpanje vseh vprašanj, ki v prvi vrsti zadevajo ženske, v lonec z nalepko «ženske zadeve», je po našem mnenju zgrešeno in žaljivo, ne za ženske, pač za inteligenco vsakega posameznika. Večina italijanskih poslancev ni tega mnenja, če se krčevito zavzema za to, da ne bi nekatera vprašanja «prerasla naravnega okvira». To so dokazali tudi med razpravo, ko ni manjkalo neumnih pripomb in drobnih dogodkov (na straniščih so na primer našli pornografske revije), ki so pričali o ravni razprave in pristopu do perečega in zapletenega vprašanja kot je spolno nasilje v raznih oblikah.

Med vzroki, da je prišlo do takšnega izida (na to stvarnost je treba žal računati) je nedvomno tudi povsem drugačno tolmačenje tega, kaj naj bi bi-

Breda Pahor

Pred 30 leti odpravljeno žarišče napetosti med Italijo in SFRJ

Pred 30 leti se je za primorske Slovence zaključilo zgodovinsko obdobje boja in sporov okoli «tržaškega vprašanja». Podpisan je bil londonski memorandum, ki je prisodil Trst in cono A neuresničene tržaškega ozemlja (STO) italijanski upravi ter potrdil jugoslovansko upravo v cono B. Italija in Jugoslavija sta pogumno rešili odprto vprašanje in dali tako pomemben prispevek miru in varnosti v Evropi, kakor sta tudi odprli novo dobo sodelovanja in prijateljskega sožitja med tuživečimi narodi. Namesto spornih smo dobili odprte meje, skozi katere se je začel pretakati močan tok ljudi in blaga, pozneje tudi kulturnih in drugih vrednot. Nekdaj sporna meja je postala najbolj odprta meja v Evropi, meja med kapitalistično in socialistično državo, ki se je povsem ločevala od drugih medja sredi naše celine.

Trst je spet prišel pod Italijo. Slovenci

si najbrž nismo vsi nadejali takega zaključka nekajletnega spora, veliko se jih je angažiralo v boj za drugačno rešitev, mnogi so zares verjeli v možnost ustanovitve samostojne države v Julijski krajini, kjer bi bili naši narodi enakopravni. Vendar smo sprejeli prihod italijanske vojske dostojanstveno, brez navdušenja, toda obenem, z upanjem, da prihaja v Trst drugačna, demokratična Italija, ki se je v Londonu obvezala tudi, da bo zaščitila pravice slovenske manjšine, kakor je določal posebni statut. Verjeli smo, da bodo te pravice raztegnjene v najkrajšem času tudi na rojake, ki so živeli na Goriškem, Benečiji in Kanalski dolini in katerim dotlej ni Italija priznavala nobenih pravic, razen onih, ki smo si jih pridobili sami.

V resnici ni bilo tako, Prefekt Palamara je prepovedal slovensko govorico na Trgu Unità, tržaški sodniki so izjavljali,

da je londonski memorandum s posebnim statutom le «kos papirja», upravne in druge oblasti se za sprejete mednarodne obveze niso brigali. Slovenska manjšina je ob podpori demokratičnih sil morala nadaljevati svoj boj, tokrat v drugačnih okoliščinah. Kaj kmalu smo spoznali, da nima smisla upati na uresničevanje obvez iz londonskega memoranduma. Začeli smo najprej bitko za priznanje manjšinskih pravic v okviru posebnega statuta novoustanovljene dežele Furlanije Julijske krajine. Ta statut je bil namreč določen z ustavnim zakonom, za katerega res ni mogel nihče trditi, da je «kos papirja». Ni nam uspelo. V posebni statut je šel le generičen stavek, ki je potrjeval (celo nekoliko reduktivno) določila ustave. Ta je, kar se tiče naše manjšine, še danes «kos papirja» in nič več.

Minilo je še desetletje, da smo začeli splošno bitko za globalni zaščitni za-

Ženski so storili

lo nasilje. Za ženske je pač nasilje vsako dejanje, ki se zgodi proti njihovi volji, za večino moških (naj mi demokratično misleči moški oprostijo, toda glasovanje v zbornici je bilo močno mashilistično obarvano) pa je nasilje grob fizični napad nad osebo. Posledice se morajo kazati vsaj v podpludbah, če že ne v nezaželjeni zanositvi, pri kateri je sicer že vprašljivo, da ni tudi ženska, vsaj hipec, «pasivno uživala».

Kaj naj bi torej italijanski poslanci poklonili ženski, oziroma v čem naj bi se kazal «korakec na poti ženskega napredka», kot ga je označil dnevnik «Il Giorno» (svojo trditev je potem utemeljeval s patriarhalno - blagohotnimi nasveti ženksam)? Dejanja spolnega nasilja ne sodijo več v poglavje prekrškov na d moralno (vsak komentar bi bil odveč o tem, v kakšnem okviru je italijansko sodstvo obravnavalo tudi umore), temveč med zločine nad osebo. Toda za uveljavitev svoje nedolžnosti se bo morala žrtve dejanja še nadalje potegovati sama, kajti nobena organizacija ne more na procesu nastopiti kot civilna stranka (to je bilo do sedaj prepuščeno odločitvi sodnika). Po novem postopek steče brez prijave, toda ne v primerih, ko je za dejanje kriv zakonski drug ali življenski tovariš. Legalna ali ilegalna žena, tokrat so ju zakonski predpisi združili, bosta morali nasilnega moža ljubimca prijavit. In še zadnje vprašanje, ki je povzročilo silovite proteste ženskega gibanja, ki zadeva mladoletnike: njim sicer zakon priznava pravico do spolnosti, vendar ni upošteval predloga, da ne bi mogli mladoletnike obtožiti nasilja nad partnerjem (na tožbo seveda), ko starostna meja med partnerjema ne presega štirih let. Med pozitivne spremembe veljavnega zakona (do zaključka razprave v senatu in naknadne objave seveda veljajo sedanji predpisi) pa sodi odločitev, da raznih

prestopkov sodniki ne bodo razvrščali v posebne kategorije, ki jim odgovarja višina kazni. Na vrhu te jakostne lestvice pa je bilo «pravoverno dejanje nasilja ali posilstva» s popolnim spolnim občevanjem, nakar so sledile kategorije, v katerih je bil moment «prodora» poenjajoče prisoten (v milimetrih).

O zakonskem osnutku se mora izreči še senat; tam, napovedujejo splošne ocene, bi se morala razprava drugače zasukati. Toda napovedim ni vedno verjeti, oziroma nesprejemljivo bi bilo, ko bi pasivno čakali na odločitev senatorjev. Kot ponavadi je ženskam preostalo edino učinkovito orožje in to so ostri protesti, ki so se začeli že takoj po zaključku razprave v poslanski zbornici. Krogov, ki se tako bojijo, da bi vprašanja, ki se nanašajo na spolnost prišla v javnost, s protesti sicer ženske ne bojo prepričale, da imajo prav one; toda mogoče bodo vsaj sprevidli, da ni mogoče več tako nesramno barantati in sklepati politične dogovore prav na račun žensk.

Pred 30 leti

kon, ko smo pač spoznali, da država ne dopušča deželnemu svetu, da bi v okviru lastne zakonodaje uredil naše pravice. Sedaj pa mineva že petnajsto leto boja za ta zakon, ki je komaj storil prve, skromne korake v pristojni senatni komisiji.

Res, pred 30 leti ni vkorakala v Trst vojska neke fašistične Italije, kakršno so se spominjali naši starejši Primorci, pač pa vojska in upravne oblasti republike, v kateri je vladala krščanska demokracija in na vsakem koraku teptala osnovna načela republiške ustave.

Kljub temu so se stvari v Trstu in drugod v naših krajih spremenile. Danes med Slovenci ni separatizma, medtem ko se te težnje kažejo pri reakcionarnih krogih Liste za Trst in pri nekaterih skupinah v Furlaniji. Slovenci smo lojalni

državljeni, ki od demokratične republike Italije na ves glas terjamo, naj spoštuje predvsem lastno ustavo, ki obljublja manjšinam zaščito s posebnimi normami, nato tudi mednarodne obveznosti, ki jih je nekako potrdil tudi osimski sporazum. Nemoralno bi namreč bilo, da bi se italijanske oblasti dobesedno sklicevale na črko osimskega sporazuma, ki govori samo o «že uresničenih določilih londonskega memoranduma». V tem primeru bi šlo zgolj za spretno diplomatsko potegavščino, kot mislijo prav demokrščanski funkcionarji v Trstu in tudi v Rimu.

Gotovo je, da je dogodet pred 30 leti spremenil tok zgodovine v tem delu Evrope. Iz sedaj objavljenih zapisnikov o pogovorih med Titom in Churchillom v Londonu, leta 1953, jasno izhaja, kako je prišlo do rešitve tržaškega vprašanja. Zahodni zavezniki so izjavljali, da bo dosežena rešitev «trajna», čeprav jo bo treba servirati Italiji kot začasno. Prvi rešitvi naj bi torej sledil nov mednarodni dogovor. V resnici smo na Osimo morali čakali dvajset let. V tem obdobju «provizoričnosti» je Trst začel hirati, propadala je njegova produktivna struktura. Investitorji niso hoteli vlagati trajnega kapitala na področje, ki bi lahko prej ali slej bilo spet jabolko spora.

Ta «začasnost» sicer trajne rešitve je dajala duška tudi nacionalističnim, šovinističnim in iredentističnim silam, ki so izkoriščale nastali položaj in pomoč raznih vlad, predvsem pa dvoumnost KD, za svoje rovarjenje. Tako je bil osimski sporazum podpisan v trenutku, ko je priznanje trajnih meja v Evropi zdavnaj dozorela in čakala samo na helsinško potrditev, v naših krajih pa je dvajset let špekulacij pustilo strupene sledi, ki se še danes poznajo v vsakdanji politiki in predvsem v vztrajnem zanižanju pravic slovenske narodne skupnosti.

st.s.

Komunist

Trideset let od londonskega sporazuma

Za mir in sožitje so potrebne tudi žrtve

Kaže, da se približujemo koncu izredno važne etape v našem boju. Tu mislim na vprašanje Trsta, na balkanski pakt in na normalizacijo odnosov s Sovjetsko zvezo. Vse te tri stvari so med seboj povezane in pravzaprav predstavljajo v nekem smislu konec boja za neodvisno jugoslovansko socialistično zunanjo politiko, ki smo jo vodili po letu 1948. Zadržal se bom predvsem pri tržaškem vprašanju.

Ne izključujem, da bi že v bližnjih dneh prišlo do sporazuma med nami in Italijo ter zahodnimi državami o tržaškem vprašanju. Če bi gledali samo z ozkega nacionalnega stališča, ne bi mogli biti kaj preveč zadovolj-

ni z vsebino tega sporazuma. Ker pa je jasno, da danes pod nobenim pogojem ne more biti vključen v Jugoslavijo Trst, ki predstavlja 99,9 odstotkov naših interesov v coni A, je nebitvenega pomena, ali dobimo v coni A to ali ono vas več ali manj.

Ta sporazum je naša velika zmaga, rekel bi, ena najvažnejših manifestacij resničnega preloma v našem zunanjepolitičnem položaju. Za kaj gre?

Teritorialno bi v coni A dobili neko malenkost. Na sedanjo demarkacijsko črto bi nova meja prišla nekje severovzhodno od Mačkovelj, ki bi ostale na italijanski strani.

Mi bi od sedanje cone B odstopili Italiji jeziček med sedanjo državno mejo in cono A, severno od Socerba. Tu ni nobene vasi, ampak le nekaj hiš. Italijani pa so vztrajali pri tem zato, da bi lahko rekli, da so mejne korekcije bile obojestranske. Teritorialna razlika torej ni velika in ne pomeni bistvenega izboljšanja glede na 8. oktober. (Gre za enostransko izjavo vlad ZDA in Velike Britanije 8. 10. 1953, da bodo ukinile vojaško upravo nad cono A in jo prepustile v civilno upravo Italiji, opr. ur.) Po mojem mnenju se značaj tega sporazuma ne bi bistveno spremenil, tudi če bi teritorialno več dobili. Vse vasi okrog Trsta so namreč ekonomsko tako tesno povezane s Trstom, da bi bila za to

prebivalstvo prava tragedija, če bi jih odrezali od mesta. Med pogajanji smo bili v položaju, da bi lahko dobili Bazovico, če bi Socerb prepustili Italiji. Mi pa smo zahtevali Bazovico, brez povezave s Socerbom. Na zamenjavo nismo hoteli iti predvsem zato, ker bi se Bazovica izpraznila za polovico, če bi jo priključili Jugoslaviji – ne zaradi pomankanja nacionalne zavesti Bazovičanov, ampak zato ker imajo ti ljudje svoj zaslužek v Trstu. Razen tega bo imela slovenska manjšina v Trstu s temi okoliškimi vasmi večje območje in ji bo bolj olajšan.

Manjšinski statut

Pravice po manjšinskem statutu tudi niso posebno velike, toda če bi bile realizirane, bi bil položaj naše manjšine v coni A neprijetno boljši, kot pa je po sedanjem anglo-ameriškem statutu. Italijani priznavajo dvojezičnost in večjo ali manjšo enakopravnost obeh jezikov. Pristali so na dvojezičnost povsod tam, kjer je znatna nacionalna manjšina. Pojem »znatna nacionalna manjšina« pomeni položaj, kjer je med četrtino in polovico prebivalstva druge narodnosti. V sporazumu torej ni dosežena neka izredna avtonomija za to vprašanje, ampak je samo nakazana, daje pa našim ljudem možnost boja za avtonomijo. Mi smo od začetka vztrajali pri avtonomiji, toda kasneje smo popustili, kajti očitno je postalo, da Italijani tu ne bodo hoteli iti dalje v koncesijah. Poleg tega pa tudi mislimo, da bi bil avtonomni režim bržčas v sedanjih razmerah večja ovira za izvajanje pravic Slovencev, kot pa neposredna podrejenost Rimu. Vztrajali pa smo, naj Italijani v neki obliki priznajo specifičnost tega območja. To smo s tem sporazumom dosegli.

Vprašanje dokončnosti sporazuma

Sporazum je začasen po obliki, po vsebini pa dokončen. Nikjer v sporazumu ni zapisano, da je začasen in nikjer, da je dokončen, tako da je glede tega nejasen. Vendarle pa je dokončnost le nekako izražena, in sicer s tem, ker besedilo dokončno ukinja Svobodno tržaško ozemlje. Uvodna formula se glasi približno tako: Ker se niso mogle realizirati odredbe Mirovne pogodbe o STO, so pogodbenice pristopile k taki in taki rešitvi tega vprašanja in se dogovorile, da se cona A pod novimi mejami preda pod administracijo Italije, cona B pa pod administracijo Jugoslavije itd.

Začasnost je torej le teoretičnega pomena. Nam bi morda bolj ustrezala dokončna rešitev, ker bi s tem odstranili tudi teoretično možnost prihodnjih pritiskov na nas s tržaškim vprašanjem. Vendar je veliko vprašanje, ali bo ta nevarnost v prihodnje bolj aktualna kot doslej. Mednarodni položaj Jugoslavije je danes namreč takšen, da ni velikih upov, da bi Italija resno lahko ponovno postavljala na dnevni red vprašanja Trsta. Več je upanja, da bo rasla moč Jugoslavije in da bi bili mi prej v položaju, da ponovno načnemo tržaško vprašanje. Vendar pa ne mislimo poudarjati te začasnosti. Nasprotno, z našo politiko v coni B mislimo podčrtati, da imamo to rešitev za dokončno. Zato bo moralo biti pisanje našega tiska in pojasnjevanja naše politike tako, da bo našim ljudem jasno, da to ni začasna, ampak dokončna rešitev. To sem hotel poudariti zato, ker so paši ljudje v Trstu nagnjeni k temu, da razlagajo sporazum kot začasno voljo upravo Italije in Jugoslavije na ob-

V začetku oktobra 1954 so vlade Jugoslavije, Italije, Združenih držav Amerike in Velike Britanije v Londonu sklenile t. i. londonški sporazum. Z njim je cona A bivšega svobodnega tržaškega ozemlja z nekaj izjemami v našo korist prešla pod italijansko upravo, cona B pa pod upravo FLRJ. Ob obletnici objavljamo odlomek iz Kardeljeve razprave na razširjeni seji predsedstva SZDL Slovenije v Ljubljani 6. avgusta 1954. Ker razprava ni bila avtorizirana, smo jo morali za objavo nekoliko prirediti. Bistveno, zaradi česar smo se zanjo odločili, glede na to, da takrat sporazum še ni bil sklenjen, pa je zlasti naslednje. Prvič, ozemeljske spremembe, ki jih je potrdil sporazum, so v primerjavi s temi podatki pravzaprav nebstvene. In drugič: v tej razpravi je Kardelj izvrstno analiziral razmerja med Jugoslavijo in Italijo ter širše med vsemi prizadetimi oziroma zainteresiranimi državami. Zlasti je tehtna njegova razčlenitev posledic sporazuma tako za medsebojne odnose kot za našo manjšino v Italiji in predvsem za nadaljnji boj nove Jugoslavije za neodvisnost.

močju STO, namesto sedanje anglo-ameriške in da nekega dne lahko pride do obnovitve STO. Obnavljanje STO je končano, kajti STO se s tem sporazumom ukinja. Mislim, da je dobro, da se likvidira. Pristašev STO v svetu danes ni. Po vedenju sovjetskega tiska in sovjetske diplomacije se prav tako jasno vidi – kljub temu, da formalno Sovjetska zveza ne odstopa od STO – da je prav tako za tak sporazum, kakršnega mi hočemo. Po mojem mnenju je izključeno, da bi kdo kdaj ponovno postavil vprašanje obnavljanja STO. Lahko pridejo znova do izraza le zahteve Italije za cono B; teh pa, po mojem, ne bo težko odbiti. Tem prej, ker besedilo sporazuma predvideva anglo-ameriško (in francosko) izjavo, da te tri države v prihodnje ne bodo podpirale nobenih teritorialnih zahtev Italije do Jugoslavije.

Za pravice bo še potreben boj

Poleg tega so še druge stvari, ki so samo posredno povezane s tržaškim vprašanjem. To so vprašanja reparacij, optantske imovine itd. Vključeno je tudi vprašanje o obmejnem prometu. Italijani so poskušali podčrtati začasnost rešitve tudi s tem, da bi zadržali

svoboden promet med obema conama, kakršnen je bil pred 8. oktobrom. Mi smo kot odgovor na to potezo ponudili poseben sporazum za obmejni promet, za celo obmejno območje in ne mislimo iti na drugačen režim za cono A in B, kot pa bo režim na preostali meji med Jugoslavijo in Italijo.

To je vsebina sporazuma. Dasi pridobitve niso velike in niso take kot smo si želeli, vendar v primeri z 8. oktobrom teh uspehov ni treba podcenjevati. Pred dvema letoma Italijani še niso hoteli dobiti na vsak način vsaj še Koper. Sedaj pa so pristali, da dajo del cone A, od cone B pa nič ne dobe.

Morali so pristati, da bo Koper postal center za Slovensko primorje, da Koper Slovenskemu primorju zamenjuje Trst. Priznali so specifičnost tega območja in jugoslovanske interese v coni A, česar pred 8. oktobrom niso priznavali. Še bolj smo utrdili naše pozicije v Tržaškem zalivu. Za našo manjšino pa smo priborili statut, katerega realizacija je sicer odvisna od boja samih Tržačanov in od jugoslovansko-italijanskih odnosov, vendar pa je dana dobra formalna podlaga, na kateri Jugoslovani lahko vodimo bitko z Ita-

lijani in na kateri se tudi tržaški Slovenci lahko sami bojujejo za svoje pravice.

Te stvari sem zato omenil, ker se pri nas zdaj čisto sliši, da smo kapitulirali pred Italijo in Anglo-Amerikanci, ker nismo nič dobili od cone A. Toda že pred 8. oktobrom smo pristal na to, da se Trst priključi Italiji. Kar smo zdaj dobili tudi ni treba podcenjevati, ker pomeni bistveno učvrstitev naših pozicij v coni A, 8. oktober pa je predvide-

val, da bi Italija sama prišla v cono A, da sama deli pravice na tem območju in da se s teh pozicij bojuje za cono B. Italija torej ne dobi cone A brez pogojev, marveč s pogoji, ki smo jih postavili. Priznanje teh pogojev pomeni obenem priznanje specifičnosti tržaškega ozemlja in priznanje jugoslovanskih nacionalnih interesov na tem območju.

Da pa bi bili v tej svoji politiki do kraja neodvisni, da bi lahko res zagotovili Jugosla-

viji mir, da bi nas nihče ne mogel držati pod pritiskom in nas vključevati v sistem, ki bi nas jutri lahko potegnili v neko preventivno vojno proti SZ, za kar nimamo interesa, se moramo osvoboditi bremena tržaškega vprašanja. V tem je tržaški sporazum naš največji uspeh. S tem sporazumom se osvobodimo tega bremena, in sicer na tak način, da mednarodni položaj Jugoslavije postaja trdnejši. Naša naloga pa je, da Jugoslavija ostane neodvisna od vsakogar.

Ob obletnici tristranske izjave Komunističnih Strank Italije, Jugoslavije, Avstrije 1934 - 1984

Fašistični totalitarni režim, ki je nastal in se vzdrževal z nasiljem, je vzbudil odpor naprednih sil v vsej Italiji. Če so posebne metode odpora veljale za italijanske protifašiste, so še bolj veljale za slovensko-hrvaško narodno skupnost, saj jo je fašizem prizadel z dvojno mero. Vsestranski pritisk je naravno zbudil radikalnejše oblike odpora. Še najbolj pomembno pa je dejstvo, da je odpor zajel vse plasti slovenskega prebivalstva. Protifašistični odpor Slovencev v tedanji Julijski krajini se je razvijal preko več organizacij, med katerimi so vidno vlogo igrali prav komunisti.

Komunistično stranko v Julijski krajini so po uveljavitvi fašističnih izrednih zakonov prizadele težke izgube. Stranka je bila od nastopa fašizma v polilegalni in glavna tarča njihovega nasilja.

Njeni člani so bili pod hudim nadzorstvom. Po konfinaciji in emigraciji voditeljev (med Slovenci sta znana zlasti Ivan Regent, ki je leta 1927 emigriral, ter Jože Srebrnič, ki je bil kot poslanec v bistvu v konfinaciji do kapitulacije Italije) so stopili na njihova mesta mlajši, manj kompromitirani komunisti. Vendar je ilegalno komunistično organizacijo fašistična oblast sproti obglavljala, takoj ko se je njeno delovanje neke močnejše pokazalo. Organizacija je vključevala člane treh narodnosti: italijanske, slovenske in hrvaške. Njihovo število je stalno nihalo, zaradi izrednih pogojev, v katerih je komunistična stranka v Julijski krajini delovala. Razen politične organizacije je stranka tudi v ilegali odbržala sindikalne organizacije, ustanavljala je protifašistične agitacijske odbore, «rdečo pomoč» za žrtve fašizma. Glasnik komunističnih idej med primorskimi Slovenci je bil časopis Delo. Ko je leta 1926 prenehal zakonito izhajati, so ga primorski komunisti razmnoževali na skrivaj: s pisalnim strojem, na ciklostil, z opalografom. V letih 1927-28 so to opravljali goriških in solkanski komunisti (bratje Ušaj, brata Vilhar, Albin Vodopivec), nekaj številčk so leta 1929 izdali v Ljubljani. V letih 1933-35 so ga tiskali komunisti iz Renč in Volčje drage, v letih 1937-40 pa ga je razmnoževala organizacija pri Zgoniku in Divači. Obenem z lokalnim časopisom je v letih 1930 in 1932-35 izhajalo Delo na Dunaju in v Parizu kot

skupno glasilo komunističnih strank Italije in Jugoslavije, urejala sta ga Lovro Kuhar (Prežihov Voranc) in Stane Vilhar.

Leta 1932 je delovala še partijska tehnika v Gabrovici, za katero ima veliko zaslugo Božo Kolarič. Takrat so natisnili dve številki Kmečkega glasu. Poleg časopisa so omenjene tehnike razmnoževale letake, pozive, razglase.

Za komunistično organizacijo v Julijski krajini je bilo bistveno razmerje do nacionalnega vprašanja slovensko-hrvaške narodne skupnosti in s tem v zvezi odnos do slovenskega in hrvaškega narodnjaškega gibanja.

V prvi dobi po ustanovitvi, to je od leta 1921 do 1926, se komunistična stranka z vprašanjem narodnih manjšin ni posebej ukvarjala. Priznala je splošno načelo o pravici narodov do samoodločbe. Gibanje manjšine za ohranitev nacionalnih pravic se ji je zdelo nacionalistično. Nadalje je bila mnenja, da v meščanski družbeni ureditvi ni mogoče doseči enakopravnosti. Rešitev nacionalnega vprašanja je stranka videla samo v zmagi proletarske revolucije. Prvi premik je sprožil kongres Komunistične internacionalne, junija-julija 1924 v Moskvi, ko je zahteval naj se tudi uresniči v praksi parola o pravici do samoodločbe narodov v Jugoslaviji s pravico do odcepitve in ustanovitve neodvisnih delavsko-kmečkih republik. Italijanski komunistični stranki je odredil, naj se z jugoslovansko stranko sporazume glede jugoslovanske manjšine v Italiji. Med prvimi, ki so resneje razmišljali o konkretnem delovanju za uresničitev teh ciljev, so bili nekateri mladi tržaški komunisti slovenske narodnosti. Med temi je bil Vladimir Martelanc, ki je v celi vrsti člankov dokazoval nujnost, da se združi razredni boj z narodnim, da se komunisti povežejo z levimi strujami v slovensko-hrvaških narodnjaških organizacijah, da se ustvari neodvisna slovenska delavsko-kmečka republika v federaciji balkanskih narodov. Vse skupaj je Martelanc utemeljeval po Leninovih načelih in pravice Slovencev in Hrvatov do samoodločbe in odcepitve od Italije. Delno je ta načela sprejel tretji kongres Komunistične stranke Italije januarja 1926, ko je med nosilce revolucije uvr-

stil tudi zatirane narodne manjšine. Od tedaj naprej se stranka temu načelu ni več odrekla.

Po letu 1930 je komunistična stranka usklajevala delovanje s stališči jugoslovanskih komunistov. Na posvetovanju predstavnikov obeh strank januarja 1930 so bila določena enotna akcijska gesla za socialne in nacionalne zahteve. Tedaj sprejeta gesla: «Za enotno in neodvisno Slovenijo in Hrvatsko». «Za delavsko-kmečko vlado» «Za balkansko federacijo delavsko-kmečkih republik», so pomenila uresničitev načela o pravici Slovencev in Hrvatov do samoodločbe in odcepitve. Tedaj je bilo sklenjeno, da postane Delo glasilo obeh organizacij. Naslednji rezultat poenotenja stališč obeh partij je bila skupna izjava, sprejeta februarja 1933. V njej sta obe stranki obsodili priprave na imperialistično vojno in se obvezali, da bosta podpirali boj «vseh zatiranih narodov in narodnih manjšin v Jugoslaviji in Italiji za popolno pravico do samoodločbe in do odcepitve Slovencev od obstoječih držav».

Aprila 1934 pa so tri komunistične stranke — Italije, Jugoslavije in Avstrije — sprejele skupno izjavo «o rešitvi slovenskega nacionalnega vprašanja». Izjavile so, da ne priznavajo nasilnega razkosanja slovenskega naroda, zato bodo brezpogojno podpirale pravico Slovencev do samoodločbe tja do odcepitve od imperialističnih držav Italije, Jugoslavije in Avstrije. To stališče so opredelile z geslom: «boj za zedinjenje slovenskega naroda» in za vzpostavitev delavsko-kmečke oblasti. V izjavi se stranke niso omejile zgolj na načelno podporo slovenskemu narodnemu gibanju, temveč so naložile komunistom vladajočih in zatiranih narodov dolžnost, da usmerijo svoje delovanje za uresničitev gesel v priprave in razvoj boja množic proti oblikam narodnega zatiranja srbskega, italijanskega in avstrijskega meščanskega razreda. To je bil kakovosten premik v komunistični nacionalni politiki, saj je obvezoval komuniste, da se v boju proti lastnemu meščanskemu razredu bojujejo tudi za pravice zatiranih narodov in manjšin. Izreden pomen izjave je v dejstvu, da je bilo slovensko narodno vprašanje prvič

Milan Pahor

postavljeno v okvir mednarodnega delavskega gibanja.

Tristranska izjava je bila sprejeta v trenutku, ko je stopala v ospredje nova faza v delavskem gibanju: obdobje povezovanja vseh demokratičnih sil v svetu in ljudsko fronto za boj proti fašizmu in proti vojni. Za slovenske komuniste v vseh treh državah je izjava pomenila začetek novega obdobja, ki je vodilo naravnost v oborožen boj narodnoosvobodilni pod geslom združene in neodvisne Slovenije.

IZJAVA

Z nasilno delitvijo slovenskega naroda med dvoje «zmagovalnih» držav, med Jugoslavijo in Italijo, ob istočasni prepustitvi dela Slovencev v Avstriji, so slovenske dežele postale pozorišče nacionalnerevolucionarnega boja slovenskih ljudskih množic, kakor tudi tla napornih imperijalističnih spletk in hujskarij, ki so v zvezi s pripravami za novo vojno. V približajoči se dobi revolucij in vojn, slovensko vprašanje lahko postane dvigalo osvobodilne revolucije delavcev in kmetov, ali pa orodje imperijalistične protirevolucije. Radi tega smatrajo Komunistične Stranke Jugoslavije, Italije in Avstrije potrebnim, da izjavijo njihovo skupno stališče k slovenskemu vprašanju.

Komunistične Stranke Jugoslavije, Italije in Avstrije izjavljajo, da ima proletarijat imenovanih treh držav, ravno nasprotno, kakor buržoazija, v slovenskem vprašanju enake skupne interese, kateri se z interesi zatiranega slovenskega naroda popolnoma strinjajo. Skupno stališče komunističnih strank vseh treh držav v slovenskem vprašanju, je sledeče:

1. Vse tri stranke se brez pridržka izrekajo za pravico samoodločitve slovenskega naroda do odcepitve od imperijalističnih držav Jugoslavije, Italije in Avstrije, ki točasno slovenski narod zatirajo. Isto pravico za sa moodločitev priznavajo tudi vsem ostalim narodom in narodnim manjšinam - Hrvatom, Italijanom, Nemcem - ki na slovenskem jezikovnem ozemlju prebivajo.

2. Z ozirom na to, da ja slovenski narod že pred svetovno vojno, živel razkosan v Avstriji, na Ogrskem in Italiji, da je že leta stremel po osvoboditvi in združitvi vseh njegovih delov, da je bil po svetovni vojni potom imperijalističnih mirovnih pogodb nasilno še bolj razkosan, z ozirom na to, da ga sedaj srbska, italijanska in avstrijska fašistična buržoazija narodno zatira, in raznaroduje, kakor tudi gospodarsko izrablja in pleni, se KSJ, KSI in KSA potrebno zdi, njihovo glavno geslo samoodločitve do odcepitve od v poštev prihajajočih držav, nadopolniti in določiti z geslom BOJA ZA ZDRUŽITEV SLOVENSKEGA NARODA. Komunistične stranke vseh treh dežel izjavljajo, da bodo revolucionarni boj slovenskega naroda za njihovo osvoboditev in združitve brezpogojno podpirale in da se bodo za uresničenje tega cilja tudi dejansko borile.

3. Komunisti vseh treh delov Slovenije — v srbskem, italijanskem in avstrijskem — bodo poleg splošne propagande in agitacije tudi v vsakdanjih bojih sistematično vezali boj za uresničenje osvoboditve in združitve slovenskega naroda z bojem za razdelitev veleposestniške, cerkvene in samostanske zemlje in za njeno dodelitev kmetom skupaj z inventarjem vred brez odškodnine, z bojem proti lastni buržoaziji, ZA UPOSTAVITEV SLOVENSKE DELAVSKE IN KMEČKE OBLASTI. To vezanje je radi tega neobhodno potrebno, ker je vsa slovenska buržoazija protirevolucionarna in ker slovenski narod svojo osvoboditev in združitve, samo z revolucionarnim bojem, pod vodstvom delavskega razreda in v zvezi s proletarijatom vladajočih narodov lahko doseže.

4. En del slovenske buržoazije neposredno podpira buržoazijo vladajočih narodov in njihovi kapitalistični režim — v Jugoslaviji demokrati in kmetijci. Druge slovenske meščanske in malomeščanske stranke — v Jugoslaviji in avstrijskem delu Slovenije Slovenska Ljudska Stranka, v Italiji klerikalna skupina Besednjaka in narodna skupina Vilfana — so radi njih narodnosporazumaške politike najnevarnejša opora vladajočih fašističnih režimov znotraj slovenskega naroda samega, posebno pa med kmeti. Ti zavirači in izdajalci narodno revolucionarnega boja slovenskega naroda so tako z njihovo dolgoletno udeležbo na vladi — v Jugoslaviji — kakor tudi z njihovim današnjim navideznim bojem proti vladajočemu imperijalizmu, narodno zatiranje omogočili. S tem, da množice zadržujejo od revolucionarnega boja, olajšujejo tudi še nadalje to zatiranje ter so vedno pripravljeni, uvrstiti se v vladne organe fašističnega in narodnega zatiranja.

Isto vlogo igra tudi socijalna demokracija. V Jugoslaviji skriva svojo velesrbsko politiko s frazami o naprednosti nekega takozvanega narodnega zedinjenja. V Avstriji pa socijalna demokracija zatiranja Slovencev na Koroškem ne samo, da ni tajila, temveč je Slovence kot vladna stranka sama in v zvezi z drugimi meščanskimi strankami, očitno zatirala in jih nasilno raznarodovala. V Italiji je socijalna demokracija še pred polastitvijo oblasti po fašizmu odklonila, da bi se za pravice zatiranih narodnih manjšin potegnala.

Slovenski komunisti morajo pri njihovem delovanju in pri njihovem boju v prvi vrsti proti velesrbskim osvajalcem, z isto odločnostjo in isto ostroščjo, s katero nastopajo proti strankam ki pri sedanjem režimu neposredno sodelujejo, pobijati tudi izdajalsko in goljufivo politiko slovenskih narodnosporazumaških strank, da bi se s tem njih vpliv med delavnimi množicami premagal. KOMUNISTI VLADAJOČIH NARODOV — srbski, italijanski, avstrijski — bodo njihov boj v slovenskem vprašanju proti njihovi lastni imperijalistični buržoaziji, za brezpogojno in takojšnjo osvoboditev in združitve slovenskega naroda, osredotočili. Oni bodo z vsemi silami podpirali narodno-

svobodilni boj in delovanje narodnerevolucionarnih skupin. Samo skupni boj delavnega ljudstva slovenskega naroda ter vladajočih narodov bo jamčil uspeh in zmago nad sovražniki in zatiralci.

5. S tem, da komunisti zanašajo svoje stališče in svoja gesla k slovenskemu vprašanju v najširše množice slovenskega naroda in vladajočih narodov, so oni tako zatiranemu slovenskemu narodu, kakor tudi vladajočim narodom — srbskemu, italijanskemu in avstrijskemu — dolžni, njihovo delovanje za uresničenje njih gesel v narodnem vprašanju, PRENESTI NA PRIPRAVLJANJE IN RAZVIJANJE DNEVNIH BOJEV MNOŽICE PROTI VSEM OBLIKAM NARODNEGA ZATIRANJA od strani srbske, italijanske in avstrijske buržoazije. Zapiranje slovenskih šol, preganjanje in zapostavljanje slovenskega jezika, literature in umetnosti. Davčno izžemanje in ropanje, rubeži, gospodarsko zapostavljanje narodno zatiranih delovnih množic. Kolonizacijske in raznarodovalne mere. Služenje vojakov izven domače dežele itd.

Ti delni boji se morajo usmeriti k revolucionarnemu uresničanju načela samoodločitve, k izgonu celega osvajalnega aparata. Samo z razvijanjem takih vsakodnevnih bojev proti različnim oblikam in stvarnim izdejstovanjem narodnega zatiranja bodo komunisti zmožni, da podkopljejo vpliv meščanskih in malomeščanskih narodnosporazumaških strank vseh vrst na med množicami slovenskega naroda in te množice v zvezi s proletarijatom vladajočih narodov in skupaj z narodnerevolucionarnimi gibanji v drugih zatiranih deželah, na Hrvaškem, v Makedoniji, na Južnem Tirolskem itd popeljejo v odločilni boj za zgoraj postavljene glavne zahteve komunistov v slovenskem vprašanju.

Vztrajen boj za uresničenje teh gesel in nalog je posebno danes, na predvečer novega kola revolucij in vojn, važna naloga vseh komunistov v Jugoslaviji, Italiji, in Avstriji.

Komunistična Stranka Italije
Komunistična Stranka Jugoslavije
Komunistična Stranka Avstrije

PRISPEVKI

V spomin na tov. Bruna Škerka iz Trnovce daruje Lidija Šemec - Kralj iz Slivnega 10.000 lir

Lovriha Josip iz Doline je prispeval 6.000 lir (in ne 4.000, kot smo napačno objavili)

V spomin na tovariša in prijatelja Patricija Košuto darujeta Nives in Giorgio 20.000 lir

Ob 11. obletnici smrti in v počastitev spomina očeta daruje Albin Šerk 50.000 lir za sklad

V spomin na Zdenko Trampuž - Sanci darujeta Vojko in Loredana 50.000 lir za sklad

Vsem darovalcem se toplo zahvaljujemo.

«Netočnosti» Bettina Craxija v Trstu

Na drugem mestu ocenjujemo srečanje enotne slovenske delegacije s predsednikom ministrskega sveta Bettinom Craxijem, tokrat pa naj nam bo vendarle dovoljeno komentirati njegov javni nastop na glavnem tržaškem trgu ob proslavljanju 30-letnice vrnitve Italije v Trst. Ta govor je marsikdo z mešanimi občutki spremljal preko televizijskih zaslonov, pri čemer pa ne gre pozabiti, da je med nami morda vzbudil srd in pomisleke, a ni bil namenjen nam, pač pa celotnemu Italijanskemu narodu. Računajo namreč, da je tržaški ceremoniji v neposrednem prenosu sledilo nekaj milijonov italijanskih državljanov.

Kaj naj torej rečemo o sami proslavi? Priznanje, vsekakor, organizatorjem, ki so si jo omislili strogo vojaško, hote skromno in brez običajnega retoričnega pompa. Za nekatere je bilo tega preveč, toda pomisliti moramo, kaj bi lahko vsega naredili ob spretni režiji, da bi dražili čustva Tržačanov in instrumentalizirali ta čustva v politične namene. V resnici je bilo vse intonirano na zadržanost, saj so se odgovorni zavedali, da ni čas za iredentistične in nacionalistične proslave, pač pa za poudarjanje sodelovanja med narodi, ki pa sloni predvsem na spoštovanju obstoječe ureditve meja v Evropi! To so, hočeš nočeš, sklepi helsinške konference in jih vsebuje podpisani in ratificirani osimski sporazum.

Na tako visokem mestu poudarjena Craxijeva misel, da je naša meja «krivična, tesna in groteskna» je torej, milo povedano, razglašena nota, s katero se je predsednik ministrskega sveta najbrž hotel približati čustvom redkih nostalgikov, je pa dokaz, do kod lahko sega občutljivost za mednarodno dimenzijo politike, s katero se

socialistični predsednik italijanske vlade kaj rado postavlja.

Sploh je pomislekov in obsodbe vreden ves tisti del Craxijevega govora, ki je bil posvečen Trstu in njegovi zgodovini, ali točenju, težnji po «italijanstvu». Pri tem je Craxi povozil zgodovino in pozabil, da je bilo tržaško vprašanje tako zapleteno prav zato, ker je narodno sestavljeno mesto in ker so se v njem odražale raznolike težnje: za Italijo, za Jugoslavijo, za neodvisnost Svobodnega tržaškega ozemlja. Nikoli ni bilo med tržaškimi prebivalci soglasja o tem, kaj storiti na tem ozemlju, zato bi večja previdnost s strani predsednika vlade bila še kako dobrodošla. Konec koncev je Italija svoj čas podpisala pred vsem svetom obvezo, da ne bo kriminalizirala onih, ki so zagovarjali drugačno rešitev.

Največ pa nas je v Craxijevem govoru motilo to, da je brezobzirno, poniževalno in sramotno obravnaval poglavje narodno osvobodilnega boja na Primorskem. Drugje je bilo poudarjeno, da je Craxijev govor bil najbrž navdihnen v določenih tržaških političnih krogih. Pravijo celo, da se je socialistični občinski svetovalec, sicer pa razpiti zgodovinar naravnost hvalil, da je Craxiju posredoval temeljne zgodovinske podatke.

Kaj je bilo v njih?

1. V Trstu ni bilo slovenskega in komunističnega osvobodilnega gibanja, ne pred vojno, niti med njo. Craxi je tudi pozabil na žrtve, ki so jih Slovenci in Komunisti darovali v tem boju. Ni omenil Rižarne, čeprav so v njej izgoreli Slovenci, Hrvati, Judje in Italijani. Pač pa je Craxiju znano samo o italijanskih partizanih na Krasu, ki naj bi z 26 žrtvami osvobodili mesto, kot je Trst. Tisoče padlih borcev jugoslovanske

partizanske vojske in delavskih bataljonov Craxi ne pozna. (Iskreno moramo celo dvomiti v njegove vojaške sposobnosti, če res verjame, da je bilo mogoče nemško-fašistično-domobransko, četniško koncentracijo v Trstu poraziti takorekoč igraje, s peščico žrtev!) Pač pa je nadrobno poročal o italijanskem vojaku, ki je na nemškem tanku in z italijansko trobojnico (brez zvezde!) brez nobene zveze prihajal v že osvobojeni Trst, ko so potekali zadnji boji. Tega Tržačana so «ubili Jugoslovani», je vzkliknil Craxi.

Najbrž je tudi ta Vago ena izmed nedolžnih žrtev vojne vihre, čeprav se moramo vprašati, kaj bi storila katera koli vojska na svetu, ki bi se znašla pred tankom, za katerega ni vedela drugega, razen tega, da ji ne pripada. Nikjer ni imel partizanskih znakov, ne ameriških, ne novozelandskih. V trenutku, ko se je po Primorskem in Furlaniji kretalo v paničnem in nevarnem begu ničkoliko kvizlinških vojsk, je razstrelitev neznanega tanka nekaj tragičnega, a samoumevnega. Toda vprašati se tudi moramo, kaj je pravzaprav hotel Craxi sporočiti Italijanom vzdolž apeninskega polotoka. Da so «Jugoslovani» bili v Trstu kruti, da se je Trst branil in da je reagiral celo na «krivično mejo» tako, da se je zavzel za sodelovanje in prijateljstvo z Jugoslavijo.

Mi pa mislimo, da imata obe državi — Italija in Jugoslavija — zasluge, če je prišlo sredi petdesetih let in hladne vojne do pogumnega miroljubnega dejanja, kot je bil podpis londonskega memorandumu o razdelitvi tržaškega ozemlja! Predsednik republike Pertini pa bi bržkone govoril drugače, saj bi poudaril (kot ve on sam), da je prve prijateljske odnose ustvarilo vodstvo obeh odporiških gibanj, da so londonski in osimski sporazumi zacementirani v skupno prelitu krvi za svobodo, proti fašizmu.

2. Po sporazumih leta 1954 «ni bilo incidentov», pravi Craxi. Tudi to, resnici na ljubo, ni točno. Zakaj je Craxi hotel to poudariti? Mar zato, da bi se ne spomnil na provizoričnost prve rešitve izpred 30 let, ki jo je odpravil šele osimski sporazum? Mar ni bil «resen diplomatski incident» tisti, ki je izbruhnil v začetku sedemdesetih let, ko je italijansko zunanje ministrstvo z diplomatsko noto protestiralo zaradi postavitve table z napisi «Slovenija - Jugoslavija» na škofijskem bloku? Mar in Jugoslavija tedaj vzrojila z množičnimi demonstracijami proti obujanju iredentističnih zahtev? Mar ni bilo to poleno v kolesje sklepanja osimskega sporazuma, ki se je medtem že zavrtelo? Očitna netočnost, predsednik Craxi (oziroma njegov tržaški sufler)!

3. Predvsem pa Craxi trdi, da ni bilo bolečih problemov manjšin: italijanskih (sic!) v Jugoslaviji in slovenskih v Italiji.

Craxijev stavek bi bil vreden analize. Čemu množinsko izražanje? Mar je kdo hotel pogreti tezo, da nimamo opravka z dvema nacionalno in jezikovno enoviti-

Ob 1. novembru so se Slovenci in vsi demokratični Tržačani poklonili spomenu padlih ob spomenikih. Pri Sv. Ani pa še vedno čakajo na spodobno ureditev spominskega parka.

ma manjšinama, pač pa s skupnostmi, ki so raztresene in raznolike? Čemu «Slovani» (slavi) in ne «Slovenci». Najbrž se Craxi na nacionalnosti ne razume veliko, toda žalili bi ga in podcenjevali njegovo izobrazbo, če bi mislili, da ne ve za razlike med «slavi» in «sloveni». Najbrž se je v njegovem govoru nalašč pojavila ta splošna definicija, s katero tržaški nacionalisti imenujejo Slovence na lastnih tleh (oni drugi so «jugoslavi»). Tudi demokristjanji je prav, da se nas imenuje «Slovani», ker nas v tem splošnem okviru lahko delijo na kategorije. Za KD so namreč beneški Slovenci le ljudje «slovenskega izvora».

Konec koncev pa je morda ta besedica, ki se je pojavila v tako delikatnem odstavku Craxijevega govora, le podpis, znak, s katerim se je hotel pokazati skrivnostni avtor predsednikovega govora. Kot če bi hotel reči: poiščite v tržaški federaciji PSI voditelja, ki je «zgodovinar» in Slovence dosledno imenuje «Slavi», pa vam bo vse jasno...

4. Craxi se je, kljub temu, izrekel za strogo spoštovanje pravic manjšin. V isti sapi je poudaril, da misli na «etnične, verske in druge manjšine»: širjenje pojma, da bi razvodenili pomen trditve.

5. Če naj verjamemo Craxijevemu zgodovinskemu suflerju, smo «slovani» prišli v Trst šele pred dvesto leti, na nemškem valu avstrijskega zatiranja italijanstva v mestu, skupaj s Turki, Grki in Nemci. To, da je naša prisotnost z dokumenti dokazana za skoraj tisoč let prej, Craxiju ni znano.

6. Pač pa Craxi hvali proces asimilacije priseljencev, ki so se na koncu vedno izrekli za italijanstvo. Trst je bil tudi v prejšnjem stoletju središče italijanstva. Mi tega ne osporavamo, dodajamo pa, da bi objektivni zgodovinar (in poli-

tik) priznal, da je bil Trst «obenem» tudi središče slovenstva. Ni tu, v Trstu izhajal «Slavjanski rodoljub»? Nista delovali v tem mestu jugoslovansko-avstrijska socialna demokracija in društvo «Edinost»? Mar ni prihajal Cankar predavat v Trst zato, ker je tu bilo močno tudi jugoslovansko in socialistično gibanje?

7. Dokaj protislovno pa Craxi v drugem delu svojega govora trdi, da je «treba okrepiti italijansko prisotnost v teh krajih s specifičnimi dejavnostmi». Formula, ki jo državniki običajno uporabljajo na tujem, za zdomce, ali pa v kolonijah. V naših razmerah pa je morda tudi ta obljuba le koncesija nacionalističnim krogom, ki se zavzemajo za gospodarske privilegije na račun njihove politične dejavnosti.

8. Craxi govori o perspektivah Trsta in polemizira z angleškim zgodovinarjem, ki je napovedal Trstu gospodarski propad. Kljub Craxijevim naporom je Anglež, žal, imel popolnoma prav. Trst je danes gospodarska razvalina, ki propada tudi demografsko. Najbrž zato, ker so oblasti (žal tudi Tržačani) bile bolj dovzetne za nacionalno retoriko kot pa za zdravo gospodarjenje. Rezultat tega je odklonilno stališče tržaške večine do gospodarskega dela osimskih dogovorov. Angleški zgodovinar je celo napovedal zaprtje tržaških ladjedelnic!

Craxi je ves svoj govor gradil na protislovnosti in mežikanju, zdaj na to, zdaj na drugo stran. Zato zaključuje svojo polemiko z angleškim zgodovinarjem tako, da se zavezma (pravilno) za okrepitev gospodarskega sodelovanja med Vzhodom in Zahodom. Pri tem si dovolimo le obrodno pripombo, da na svetu ni več nikogar, ki bi Jugoslavijo pripisoval «Vzhodu», ki ga v političnem žargonu enačimo s svojetskim blokom, saj ima specifično vlogo in družbeni red, v med-

narodnih odnosih pa je neuvrščena. Kar zadeva gospodarsko sodelovanje z Jugoslavijo in uresničevanje osimskega sporazuma, omenja Craxi samo plovni kanal od jadranskega morja do Donave, o katerem so te dni razpravljali v Gradežu. O ostalih gospodarskih perspektivah, ki so časovno bližnje in aktualnejše, niti besedice.

Povezovanje znanstveno-raziskovalne vloge Trsta s protokoli 14. februarja 1984 (odščipljena draginjska doklada) se zdi nekoliko posiljeno.

Craxi nadrobno navaja pogajanja med sindikati, deželo in IRI o usodi ladjedelništva in tehnološko razvitih dejavnosti na osnovi državnih investicij. Resnici na ljubo pa sindikati niso istega mnenja in ne soglašajo s tako rožnatimi interpretacijami naše bodočnosti.

9. Tudi zaključek Craxijevega govora je protisloven, kot ves govor. Tržačane v bistvu spodbuja, naj se postavijo na lastne noge, ker je od njihove podjetnosti odvisno marsikaj. V isti sapi pa Craxi poudarja tudi misel, da «italijanska država marsikaj dolguje Trstu», s čemer spet utemeljuje ustaljeno navado določenih tržaških gospodarskih in političnih krogov, ki si pričakujejo zgolj podpore in nagrade za svojo nacional (ističn) o zvestobo.

10. Le par besed o govoru tržaškega župana Richettija. V njem sploh ni omenil Slovencev, kar dokazuje (mimogrede rečeno) kolikšna je teža prof. Lokarja v tržaškem občinskem odboru. Pač pa ni pozabil jokave omembe izgubljene Istre. Nov govor v duhu nacionalistične hipoteke Liste za Trst, kakor pred meseci, ko je govoril na istem trgu predsedniku republike Pertiniju. O stvarnih problemih našega mesta, njegovih prebivalcev in zaledja, takorekoč nič.

st.s.

Novi trenutki

nadaljevanje s 1. strani

Iskremo upamo, da bo ta pogovor obrodil pozitivne rezultate.

Kaj si predvsem pričakujemo? Da bo sen. Garibaldi pospešil poenotenje zakonskih besedil, ki sedaj poteka prepočasi, najbrž zaradi nespravljivosti treh besedil (KPI, PSI, SSK) z demokratskim osnutkom. Pri tem bi moralo veljati pravilo, naj obvelja mnenje zainteresirane skupnosti, torej Slovencev, saj je njim ta zakon namenjen.

Dalje si pričakujemo, da bo ožja komisija senata v najkrajšem času opravila svoja posvetovanja in tudi v tem primeru dala prednost mnenju neposredno prizadetih, torej Slovencev.

Raprava in odobritev zaščitnega zakona sta namreč na dnevnem redu (kolektarju) plenarnega zasedanja senatne zbornice še pred Božičem. Vsak poskus zavlačevanja moramo zato odbiti!

Seveda se tu vsiljuje razmišljanje o posvetovanjih ožje senatne komisije, oziroma o poskusih nacionalističnih krogov v naši deželi, da bi vplivali na parlamentarce z očitnim namenom preprečiti ali vsaj odložiti razpravo.

«Piccolo» je sicer utihnil, po večmesečni nacionalistični, protislovenski kampanji, toda to nas ne sme navdajati z optimizmom, ker se je rovarjenje pričelo na drugačni ravni.

Zbudila se je skupina MILLE (gibanje za svobodno Italijo v svobodni Evropi). Za to visokodonečo kratico se skriva organizacija konzervativnih krogov, ki je na prejšnjih volitvah zbirala preference za odkrite desničarje v KD in drugih laičnih strankah. MILLE je naprimer v Trstu podpirala posl. Tombesija, pa tudi Listo za Trst. V glavnem lahko rečemo, da je to «medstrankarska organizacija reakcionarnih politikov». No, MILLE se je tokrat oglasil z dokumentacijo, ki naj bi dokazala naivnim parlamentarcem, da smo «Slovenci najbolj zaščitena manjšina v Evropi», saj imamo takorekoč vse: gledališče, šole, časopise, radio, kulturna, športna in druga društva, banke in podjetja. Pri tem objavlja podatke (samo za tržaško pokrajino), ki jih je prejel v raznih krajevnih upravah in državnih uradih. Dokument so sestavili «priznani strokovnjaki» za manjšinsko problematiko, kot sta misovski deželni svetovalec Morelli in listarski pokrajinski odbornik Cavicchioli.

Toda to ni vse. Nacionalistični krogi se očitno pripravljajo na drugačne, obširnejše provokacije in pritiske. Tako je v Trstu izšla knjiga o Slovincih, ki jo je napisal neki G. Bevilacqua, širši javnosti znan predvsem kot pisec pritislovenskih pamfletov v «Piccolu». Knjiga je psevdouridichen poskus dokazati, da smo Slovenci celo preveč zaščiteni, da bi nas morali vsekakor prešteti in nadzorovati. G.B. dalje trdi, da smo v svoji zgodovini bili krvoločni morilci in da smo tudi sedaj agresivni do Italijanov in države, ker predstavljamo prednjo stražo azijsko-sovjetskega pritiska na topla morja. Zanimiv je tudi zaključek knjige: prva žrtev tega pritiska bi lahko bila Jugoslavija, ki zato potrebuje italijansko prijateljstvo in podporo. Italija naj za svojo naklonjenost do Jugoslavije zahteva plačilo, ta drobiž pa naj bi bila slovenska manjšina in njena asimilacija.

Bralcem knjigo odločno odsvetujemo, saj bi se nam ob njenem branju izlil žolč. Gotovo pa je, da spada v okvir vznemirjanja javnega mnenja in mobilizacije prebivalstva (najbrž spet dijakov in mladine) proti zaščiti Slovencev.

Zaskrbnjujoče je dejstvo, da so v knjigi G.B. objavljeni dokumenti, ki jih je av-

→

tor očitno prejel iz državnih birokratskih in političnih krogov. Ne gre torej za osamljeno pobudo tržaških fašistov ali melonov, pač pa za drobno obsežnega mozaika pobud in provokacij, ki se še niso končale in za katerimi stojijo tudi določeni državni krogi ali osebnosti.

V teh pogojih je prej ko slej potrebno, da Slovenci skupno z italijanskimi demokratičnimi silami «držimo vse fron-

te» in krepimo našo mobilizacijo. Odbiti moramo tudi vse poskuse razbijanja naše enotnosti in zaviranja «travniškega gibanja», ki je za nekatere (tudi v naši skupnosti) zgolj vsiljena in neponovljiva epizoda, na katero naj bi se sklicevali, a bi je ne smeli razvijati v gibanju in novih pobudah. Poskusi zaviranja in oženja naših mobilizacijskih sposobnosti pomenijo namreč

razorožiti Slovence in demokrate prav v trenutku, ko je čedalje večji nacionalistični pritisk. Če se je kdo odločil za tako politiko, naj sprejme nase vso odgovornost pred narodom in zgodovino, nikakor pa ne sme misliti, da bo s svojim izsiljevanjem potegnil za sabo ostale Slovence ali jih prisilil k neaktivnosti. Naj se spomnijo Travnika: množica na trgu je bila močnejša od nekaterih govornikov na tribuni!

Spomin na žrtve v Rižarni naj bo nauk mladim pokolenjem

Prejšnji mesec je KPI priredila spominsko svečanost ob 40. obletnici začetka delovanja tržaške Rižarne kot koncentracijskega taborišča; objavljam govor, ki ga je ob tej priliki imela tov. Marija Bernetič - Marina.

Letos poteka 40-letnica, odkar je začela delati Rižarna. Naša komunistična partija prireja to spominsko svečanost, da bi počastila spomin vseh žrtev nacističnega in fašističnega terorja. Rižarna je spomenik, ki priča o neuklonljivi borbi vseh antifašistov proti nemškemu okupatorju in njegovim pomagačem. Tu so darovali svoja življenja za mir, za svobodo, za srečno življenje, za bratsko sodelovanje in prijateljstvo med narodi. Tu so padli moški, ženske in otroci različnih narodnosti, različnih političnih prepričanj in kulture. Bili so preprosti delavci, kemt-

je, pripadniki raznih socialni slojev, izobraženci. Družila sta jih skupno trpljenje in vera v vzvišene ideale: svoboda, mir, pravičnost, enakopravnost med ljudmi in narodi.

Zato ni naključje, če so nacisti uredili uničevalno taborišče prav v Trstu. Bila so tudi druga morišča: Opčine, ulici Ghega in Massimo d'Azeglio. Partizanske borbe in antifašiste so trpinčili po zaporih, od Koronea do Jezuitov in raznih bunkerjev na trgu Oberdan. Trupla ubitih jetnikov so upepeljevali v Rižarni.

V Trstu so imeli nacisti na svoji strani italijanske fašiste, slovenske belogardiste, ustaše in tržaške reakcionarne kroge, ki so prikrito ali odkrito sodelovali z okupatorji, večkrat zato, da bi zaščitili svoje razredne in gospodarske interese.

Nacisti pa so izbrali Trst kot sedež množičnega morišča tudi zato, ker je bilo središče različnih narodnosti, kjer je bilo mogoče podpihovanje narodnostne

mržnje v upanju, da bo to nasprotovanje zavrlo razvoj uporniškega gibanja.

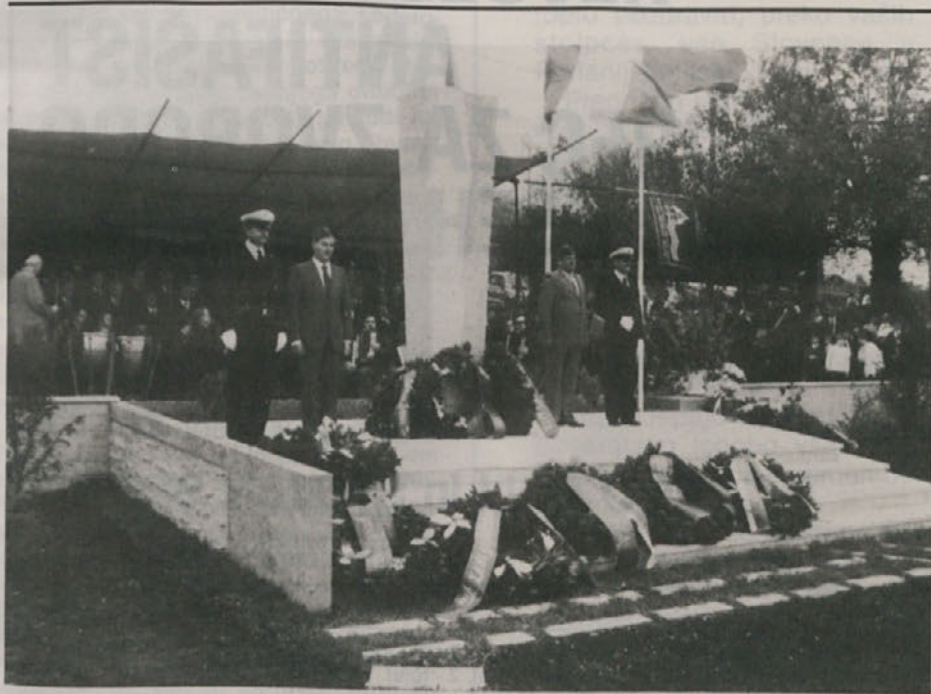
Toda upor se je v Trstu in na Primorskem globoko ukoreninila. Slovenci, Hrvati in Italijani judi so se fašizmu uprli že ob njegovem nastanku, takoj po prvi vojni, ko so fašistične škvadre morale in požigale po naših krajih. V dolgotrajnem boju je mnogo antifašistov pridobilo dragocene izkušnje.

V prvi vrsti organiziranega upora so bili komunisti, saj je partija vseskozi vodila ta odpor iz ilegale. Mnogi so prestali hude kazni po zaporih in konfinacijah. Ko so si pridobili svobodo, so se takoj priključili oboroženemu uporu skupaj z borci osvobodilne fronte in partizani narodno osvobodilne vojske Slovenije. Tako so se, v tistih časih ustvarjale vezi med političnimi skupinami. V zavesti ljudskih množic so se ustvarili pogoji za utrditev enotnosti, ki je bila pomembna za dokončni obračun z nacifašisti.

8. septembra 1943 je Badoglio označil premirje, v resnici pa se je vojna nadaljevala. Tedaj je Wehrmacht takoj prešel v protinapad na italijanske enote, ki so ostale prepuščene semim sebi, brez poveljstva. Fašisti so bili vključeni v Hitlerjevo vojsko.

9. septembra je delavska množica napolnila Trg Unità, od prefekta je zahtevala orožje, da bi branila Trst pred Nemci, a mu ga niso dali. V delegaciji, ki se je pogajala s prefektom, so bili bivši politični obsojenci Giordano Pratolongo, Franc Štoka, Božo Kolarič in Lino Zocchi. Predstavniki oblasti je zavzel negativno stališče. Pratolongo in Štoka sta hotela spregovoriti množici, ki jo je že oblegala policija. Tedaj so v Trst prišli nemški tanki. Ljudstvo se je umaknilo z ulic, vendar je nadaljevalo organiziran odpor. Tako se je upor razplamtel tudi v Gorici in ostalih krajih Primorske.

Najhujše se je šele začelo. Začela se je Kalvarija naših ljudi. Med tistimi, ki so v tem boju padli v roke krvnikom in darovali svoje življenje so bili tudi trije zlate medalje priljubljeni voditelji naše partije.

28. oktobra so v Prečniku odkrili spomenik padlim.

Po prenehanju zaporu in konfinaciji se je vrnil v Trst Luigi Frausin. Izkušen tovariš, ki je pred tem delal v partijskem osrednjem vodstvu v Milanu.

Pri nas je zavzel mesto sekretarja, v dil politično dejavnost, v Trstu, Tržiču. Ko je padel v roke Nemcem ni iz njegovih ust prišla niti ena sama beseda. Kdor ga je videl v esesovskem bunkerju na trgu Oberdan se spominja, da so ga mučili, a ni govoril, do konca. Njegovo truplo so upepelili v Rižarni.

Iz Brindisija je bil Vincenzo Gigante, delavec, ki je deloval v ilegali v Piemontu in Lombardiji. V Milanu je organiziral partijsko tiskarno. Potem ko je prestal kazen, na katero ga je obsodilo posebno sodišče, se je aktivno vključil v osvobodilno gibanje. Na Reki in v Trstu je bil partijski referent za vojaške zadeve. Padel je v velikem valu aretacij na začetku jeseni 1944.

Iz Furlanije je prišla Virginia Tonelli, goreča zagovornica oboroženega upora za svobodo. Ko so jo prijeli, je utihnila. S tihim prezirom v obeh za svoje krvnike je omahnila v Rižarni.

Tu hočemo počastiti vse padle. Tiste, ki so darovali svoja življenja v boju, v Rižarni ali pod bombami. Tudi tisti, ki niso bilo nikoli odlikovani, imajo veliko zaslug, da se je odporništvo razvijalo in vztrajalo do končne zmage.

Slovenci smo veliko darovali za svobodo, ne samo v naših krajih, tudi drugod po Italiji in vendar jim italijanske vlade niso hotele priznati odlikovanj, ki so si jih zaslužili s svojim junaštvom in trpljenjem. To je diskriminacija, ki meče madež sramote na oblasti, za katere je več vreden zločinec Colotti (kateremu so svoj čas dali posmrtno srebrno kolajno) kot pa naš tovariš Nadal -Božo Kolarič, ki so ga nemci ustrelili.

Mlad, navdušen samouk iz revne družine Slovencev z miljskih hribov se je Nadal Kolarič vključil v organizacijo komunistične mladine. Organiziral je mladino v boju proti fašizmu in njegovi raznarodovalni ter socialno krivični politiki. V Istri se je posvečal organizaciji združenja za samoobrambo revnih kmetov. Ko mu je grozila aretacija, se je v začetku tridesetih let umaknil v Pariz, kjer je obiskoval partijski tečaj, nato pa se je vrnil v Koper, kjer je organiziral skrivno partijsko tiskarno, iz katere je romalo v Trst, Pulj in Reko na tisoče letakov s pozivi delavcem, naj se uprejo fašizmu. V slovenščini so tiskali «Kmečki glas».

Kolarič je tedaj organiziral demonstracije v Dekanih in v samem Kopru. Kolariča so odkrili in aretirali; posebno sodišče pa ga je obsodilo na 12 let ječe, ki jih je prestajal v Civitavecchi in v konfinaciji. Bil je še enkrat obsojen, tik pred vojno. V jetnišnici Ventotene se je ponovno srečal s Frausinom in Depanherjem.

Po padcu fašizma je bil Kolarič spet v prvi bojni črti. Bil je organizator prvih oboroženih skupin GAP na našem področju in Furlaniji. V partizanih je bila

domala vsa njegova družina, njegov brat Arminio je padel kot borec bataljona Alma Vivoda.

Kolariča so zajeli maja '44, zaradi izdaje. V Koroneu so ga nečloveško mučili in ubili. Za njegovo smrt smo izvedeli ko je vest objavil tržaški PICCOLO.

Iz Gorice je bil Matevž Velušček, ki so ga tudi ubili v Rižarni. Njega so umorili v Trstu, medtem ko je njegova žena Urška padla v Beli krajini. Njunega otroka so vzgajali sorodniki.

Tako so padale cele družine, da bi svojim otrokom, vsem ljudem priborili dostojne pogoje življenja in predvsem svobodo in mir.

V tem boju so veliko vlogo imele ženske. Bile so ob strani svojim tovarišem, jim vplivale poguma, vzdrževale družino, ko so bili moški po zaporih. Med vojno so bile aktivistke, kurirke, borke.

Vseh njihovih imen ne morem navajati, vendar bi se rada tu spomnila vsaj nekaterih. Na Opčinah so Nemci obesili preprosto priletno žensko, Rosalijo Kocjan, ker je pošiljala ljudi v partizane. Kot partizanska bolničarka je padla v boju Vojka Šmuc, ko je nudila pomoč ranjenemu partizanu. Zaradi prestanega mučenja je umrla Darinka Piščanc.

V nemškem taborišču je umrla partizanka Zora Perello - Godina. Na njenem domu je ob možu omahnila pod zločinskimi strelji Danica Tomažič - Vuk. V Rižarni so sežgali tržačanko Ivanko Petek in gapičko Luigio Cattaruzza. V Ulici Ghega so na isti vrvi obesili Zoro

Grmek in Lauro petracco. Skupno trpljenje, skupni boj naš je družil, Slovenke in Italijanke, v boju za demokracijo in svobodo, za drugačno sožitje v naših krajih.

Minilo je 40 let. To je cela zgodovinska doba; tiste rane pa se še niso zacelele, njihov boj še ni dokončan. Še grozi človeštvu vojna, še ni povsod svobode, še umirajo ljudje v revščini in pod zatiranjem, še je na svetu fašizem.

V naših krajih sta Italija in Jugoslavija vendarle našli pogoje prijateljskega sožitja, dokončno so bile priznane nekoč sporne meje, toda Slovenci v Italiji še vedno nadaljujemo boj za zaščito naših narodnostnih pravic. Kakor nekoč v boju proti fašizmu so nam ob stani vsi iskreni demokrati, proti nam pa so ljudje in politični krogi, ki so s svojim molkom ali sodelovanjem omogočili delovanje Rižarne.

V Rimu se te dni nadaljuje parlamentarni boj za odobritev zakona za globalno zaščito naše manjšine, toda tu, v Trstu in drugih krajih Furlanije - Julijske krajine se mora nadaljevati boj za uveljavitev omike enakopravnega sožitja, medsebojnega spoznavanja in spoštovanja, kajti samo na teh temeljih lahko gradimo boljšo bodočnost za mlade rodove. Prav zato pa je dolžnost mladine, da se aktivno vključi v ta boj v vrstah komunistične partije.

To je nauk in nasvet, ki ga predajamo mladim pokolenjem, ko se spominjamo naših žrtv v Rižarni, v boju proti nacifašizmu za demokracijo in mir.

V PETEK 9. NOVEMBRA 1984

ob 18. uri v dvorani krožka «Rinaldi» - ulica Madonnina 19

VITTORIO VIDALI REVOLUCIJONAR, ANTIFAŠIST BOREC ZA ZVOBODO VSEH NARODOV

sen. MAURIZIO

FERRARA

v imenu C.K. KPI

UGO POLI in STOJAN SPETIČ

v imenu tržaških komunistov